

Een Kabouter als Vrijheidsbeeld?

Notitie voorstel plaatsing Santa Claus – McCarthy

drs. A.N. Molenaar
Leefbaar Rotterdam
9 juni 2008

Samenvatting

Leefbaar Rotterdam stelt voor het omstreden beeld Santa Claus van Paul McCarthy te plaatsen op de Wilhelminapier. Dit is een afwijkend advies van het IBC die het beeld wil plaatsen op de Van Oldenbarneveldtplaats pal voor de uitgang van de koopgoot.

Een pluspunt van de keuze van het IBC is de plaatsing naast de Burger King en de Koopgoot, bij uitstek iconen van het consumentisme. Er zijn echter ook belangrijke minpunten. Het beeld is ongeschikt voor een (klein) plein. De meeste voetgangers vanuit het zuiden, westen en oosten zien het beeld van achteren. Alleen het publiek dat de koopgoot uitloopt ziet het frontaal. Het beeld wordt pontificaal in de looproute geplaatst binnen een hele kleine ruimte.

Volgens beeldenexpert Wink van Kempen wordt het beeld "als het ware claustrofobisch ingeklemd tussen tramrails en Burger King en biedt het op deze plek weinig zichtlijnen en panorama". Plaatsing voor de ingang van de koopgoot is technisch niet mogelijk omdat het beeld dan midden op de doorgaande weg zou staan die de Van Oldenbarneveldthof verbindt met de Hennekijnstraat. Ook de winkeliersvereniging vindt het beeld op deze locatie een slechte keuze: "Dat beeld is te groot voor de omgeving, of de ruimte te klein".

Op de Wilhelminapier krijgt het beeld alle ruimte. Het beeld – met zijn kop fier in de wind - staat niemand in de weg en zal van praktisch alle windrichtingen zichtbaar zijn. Tevens ontziet de locatie op de pier de Rotterdammers die de Kabouter liever in de Blunderput zien verdwijnen.

Het belangrijkste argument is echter dat de locatie overeenkomt met de (esthetische) bedoelingen van de kunstenaar. Als een waarschuwing voor de uitwassen van de moderniteit past het beeld bij uitstek aan de kade van het modernste stukje Rotterdam, **Manhattan aan de Maas**. De Kabouter kan daarbij een belangrijk signaal afgeven, namelijk het besef dat Rotterdam een stad is waarbij het op je zelf aankomt, waar je continu verleid wordt en waar je moet leren hoe je (verstandig) moet omgaan met de schier onbeperkte vrijheid die je geniet. Op de kop van de pier is het dan een belangrijk baken in onze havenstad voor nieuwkomers uit culturen waarbij het groepsdenken belangrijker is dan het individu. In die zin past het beeld bij een stad als Rotterdam, de stad waar de discussie over de moderniteit op het scherpst van de snede wordt gevoerd.

Santa Claus, op de kop geplaatst voor Hotel New York is dan niet alleen een knipoog naar New York, maar op deze wijze een eigenzinnig Vrijheidsbeeld voor een ieder die klopt aan de poort van Rotterdam.

Inleiding

Santa Claus veroorzaakte in 2003 de grootste plaatselijke kunstrel van de laatste decennia. Wat was het probleem? De kerstman heeft geen kerstboompje in zijn hand, maar een buttplug, een artikel in het kader van de seksuele pret. Tegenstanders vinden dat aanstootgevend. Voorstanders vinden dat een hypocriet standpunt, onze tijd is immers doortrokken van commerciële seks. Een inzender op www.kabouterbuttplug.nl stelt; “De Kabouter is zo vies en onzedelijk als je zelf bent. Het geeft alleen maar aanstoot als je weet wat een buttplug is”

Volgens kunstverzamelaar **Joop van Caldenborgh** past het beeld “zo fantastisch in deze tijd en samenleving”. “Smaakterreur” noemt kunstfilosoof **Antoon van den Braembussche** het beeld. Er is een kleine elite die uitmaakt wat mensen mooi mogen vinden” ⁽¹⁾.

Voorstanders wijzen naar de vele voorbeelden van controversiële beelden in het verleden zoals van **Picasso** en **Zadkine**: “Als verontwaardigde bewoners het voor het zeggen zouden hebben, zou het beeld van Zadkine er ook niet staan” ⁽²⁾. Tegenstanders zien het beeld het liefst verdwijnen in de Kralingse plas of Blunderput.

Wat wil de kunstenaar Paul McCarthy met Santa Claus?

Het oeuvre van de Amerikaan McCarthy is volgens Marc Ernst ⁽³⁾ opzettelijk banaal (alledaags) en afstotelijk om controverse op te roepen. Hij zet zich af tegen de traditionele esthetische vormen. Zijn werk wordt doorgaans, zelfs door kunstcritici, als vies en voos en seksueel verknipt omschreven. Dat stoort McCarthy niet want zo beschouwt hij ook de samenleving. Toen het beeld voor het eerst werd gepresenteerd in een galerie in New York stond er een bord bij: “Verboden voor Kinderen”

Santa Claus is niet alleen maar een aanklacht tegen de doorgeschoten consumptiemaatschappij, maar veel meer tegen alle geneugten van de vrije westerse kapitalistische samenleving, een visie die **Hans Andersson**, voorzitter van het IBC, desgevraagd op 12 mei jl. bevestigde.

Kortom een aanklacht tegen de uitwassen van, wat de Rotterdammer **Pim Fortuyn** noemde, de “moderniteit”.

Santa Claus: Aanklacht tegen de moderniteit?

Het valt niet te ontkennen dat Paul McCarthy met Santa Claus een actueel onderwerp aansnijdt. Volgens professor **Benjamin Barber**, voormalig adviseur van president Clinton, is het doorgeschoten consumentisme een regelrechte bedreiging voor de vrije westerse democratie: “De westerse mens is een narcistische consument, die als een kind achter impulsieve wensen aanholt. Hij gaat zo op in kopen dat hij een slecht burger is geworden” ⁽⁴⁾. Volgens Barber leveren burgers zich over aan de machten van een totalitaire “**McWorld**” waarin zij slechts nog verslaafd aan het infuus hangen van de grote marketingbazen.

Het beeld Santa Claus van McCarthy heeft veel weg van wat Barber noemt de “infantilisering van de consument” ⁽⁵⁾. Het is een overbodig product (tuinkabouter), het is infantiel (kabouter) en het heeft alle verleidingen van McWorld in zich, ook de seksuele. Santa Claus kan dus gezien worden als een waarschuwing; Let op uw zaak als de vrije westerse democratie u lief is!

Wie bepaalt waar de kabouter komt?

In principe vindt de politiek niets van kunst. Hier geldt immers het adagium van Thorbecke, dat de overheid geen inhoudelijk beoordelaar van kunst is. Daarbij dient wel te worden aangetekend dat kunst vroeger werd aangeboden door particulieren. Sinds de jaren 60 wordt kunst echter van gemeenschapsgeld aangeschaft. Daarmee is de mening van de Rotterdamse bevolking en haar volksvertegenwoordigers weldegelijk relevant. Er dient, zoals in de motie Kneepkens ⁽⁶⁾ verwoordt, meer draagvlak gecreëerd te worden voor kunst in de buitenruimte.

Normaal gesproken laat de politiek zich adviseren, in dit geval door de **Internationale Beelden Collectie (IBC)**. Het IBC adviseerde in 2003 het beeld te plaatsen op de Karel Doormanstraat, naast de Doelen. De toenmalige gemeenteraad legde dit advies naast zich neer. De **motie Harbers/Van der Heijden** bepaalde dat de Kabouter “**zich niet met de openbare ruimte verdraagt**”. Inmiddels logeert het beeld vanaf 25 september 2005 bij Museum Boijmans Van Beuningen.

Anno 2003 was, volgens een enquête gehouden tijdens het stadsdebat van de Museumnacht, 75% tegen het beeld en 25% voor ⁽⁷⁾. Als we afgaan op recente krantenberichten zou de publieke opinie 5 jaar later drastisch zijn gewijzigd. Volgens het AD lijkt het erop dat de publieke opinie de komst van Kabouter Buttplug naar het Rotterdamse stadshart niet in de weg staat. “Opvallend is dat veel jongeren geen moeite hebben met de plaatsing van het beeld in het centrum, maar daar in een adem aan toevoegen dat ze zich goed kunnen voorstellen dat ouderen over een minder soepele geest beschikken” ⁽⁸⁾.

Ook in de gemeenteraad is het tij gekeerd. Een ruime meerderheid is nu van mening dat het hoog tijd wordt Santa Claus van McCarthy een waardige plaats te geven in Rotterdam.

Waar kan het beeld staan?

Bij de plaatsing van een beeld dient rekening te worden gehouden met een aantal voorwaarden. Volgens **Ove Lucas**, directeur **CBK** spelen de volgende vragen een rol ⁽⁹⁾:

- 1) Komt de plek overeen met de doelstellingen van de kunstenaar?
- 2) Is de plek esthetisch een verantwoorde keuze?
- 3) Zijn er technisch geen obstakels bij plaatsing van het beeld?

(ad 1)

Volgens sommigen moet het beeld op een druk winkelplein staan. Uit de analyse over het beeld en zijn kunstenaar blijkt dat geen noodzakelijke voorwaarde. Het beeld blijkt namelijk niet alleen maar een aanklacht tegen het overvloedig winkelen van de consument, maar steekt de draak met de moderne westerse samenleving in het algemeen. Elke locatie die zich kenmerkt als westers en kapitalistisch komt in aanmerking.

(ad 2)

Het beeld moet in de omgeving passen. Binnenwegplein, Schouwburgplein en Stadhuisplein vallen om deze reden af. Het **Binnenwegplein** is al ‘vol’ met o.a. Bram Ladage en het enorme “**Two Turning Vertical Rectangles**” van George Rickey. Het **Schouwburgplein** wordt binnenkort onder handen genomen waardoor het voorlopig onduidelijk is of dit wel of niet een geschikte locatie wordt. Santa Claus past ook niet op het **Stadhuisplein** als buurman van het “**Monument voor alle gevallen**” van Mari Andriessen en de beelden van Hugo de Groot en Johan van Oldenbarneveldt.

(ad 3)

Eind 2006 was er een sympathiek initiatief van de Ondernemersvereniging Nieuwe Binnenweg (project Crescendo Uno). Het is onduidelijk waarom dit initiatief is afgekeurd. Volgens Ove Lucas (CBK) was het om 'technische redenen'. De gewenste plaatsing op het **Eendrachtsplein** kon geen doorgang vinden omdat er teveel kabels in de grond zouden liggen waardoor verankering van het beeld in de grond niet mogelijk zou zijn. Volgens Hans Andersson (IBC) past het beeld niet op het Eendrachtsplein om esthetische redenen. De ludieke onthulling van het beeld in 2006 door de voorzitter van de centrumraad John Struijlaard bleek tevergeefs.

Het nieuwe **Stationsplein** of **Kruisplein** zijn interessante locaties, maar geen reële opties. Immers, deze pleinen zijn 'under construction' en dat zou betekenen dat het beeld nog minstens 3 jaar moet blijven logeren bij Museum Boijmans Van Beuningen.

Santa Claus is in ieder geval een minder geschikt beeld om centraal op een plein te plaatsen, omdat het een duidelijke voorkant heeft en achterkant. Het beeld past beter aan de rand van een plein (vergelijk het beeld van Erasmus) en heeft de ruimte nodig.

De Internationale Beelden Commissie.

Op 12 mei jl. presenteerde Hans Andersson, voorzitter van het IBC, het voorstel om Santa Claus op de Van Oldenbarneveldtplaats te plaatsen naast de Burger King. Dit is het derde plaatsingsvoorstel van deze commissie. Het eerste voorstel bij het Schouwburgplein werd in 2003 door de gemeenteraad getorpedeerd. Het tweede voorstel op de locatie Binnenwegplein volgde in 2004 eenzelfde lot. Nu, vier jaar later is er dan een derde voorstel. Driemaal is scheepsrecht zou je zeggen.

Foto: Telegraaf – Jannes Linders en IBC

Een pluspunt van de keuze van het IBC is de plaatsing naast de Burger King en de Koopgoot, bij uitstek iconen van het consumentisme. Er zijn echter ook belangrijke minpunten. Het beeld is ongeschikt voor een (klein) plein. De meeste voetgangers vanuit het zuiden, westen en oosten zien het beeld van achteren. Alleen het publiek dat de koopgoot uitloopt ziet het frontaal. Het beeld wordt pontificaal in de looproute geplaatst binnen een hele kleine ruimte.

Volgens beeldenexpert Wink van Kempen⁽¹⁰⁾ wordt het beeld "als het ware claustrofobisch ingeklemd tussen tramrails en Burger King en biedt het op deze plek weinig zichtlijnen en panorama". Plaatsing voor de ingang van de koopgoot is technisch niet mogelijk omdat het beeld dan midden op de doorgaande weg zou staan die de Van Oldenbarneveldthof verbindt met de Hennekijnstraat. Zowel de parkeergarage als de magazijnen van Xenos, Blokker en andere winkels zouden onbereikbaar worden. Ook de winkeliersvereniging vindt het beeld op deze locatie een slechte keuze: "Dat beeld is te groot voor de omgeving, of de ruimte te klein"⁽¹¹⁾.

Voorstel Leefbaar Rotterdam: De Wilhelminapier.

Leefbaar Rotterdam (LR) is van mening dat het beeld een plaats moet krijgen in de buitenruimte. Wel vindt LR dat er rekening moet worden gehouden met de gevoeligheid die er nog bestaat met betrekking tot plaatsing in het openbaar. Om deze reden vindt LR een plaatsing in hartje stad minder geschikt. Gezien het feit dat het beeld een duidelijke voor- en achterkant heeft vindt LR het beeld ongeschikt om centraal geplaatst te worden op een plein. Pleinbeelden zijn idealiter van vele hoeken te bekijken (zgn. maniëristische beeldhouwkunst).

Verder wordt rekening gehouden met de doelstelling van het IBC, namelijk “het realiseren van grootschalige actuele kunstobjecten op de Grote Lijnen van de stad, de imagobepalende locaties”⁽¹²⁾.

Het voorstel van LR is “Santa Claus” te plaatsen op de kop van de **Wilhelminapier**. Dit is bij uitstek een “**imago bepalende locatie**” en tevens een locatie die de tegenstanders ontziet. De Wilhelminapier voldoet aan de criteria op basis waarvan beelden in de stad worden geplaatst. De kop van de pier biedt voldoende ruimte. Het aanwezige kunstwerk “**Lost Luggage Depot**” van Jeff Wall kan volledig in zijn waarde worden gelaten. Ook technisch zijn geen problemen te verwachten. Het belangrijkste argument is echter dat de locatie overeenkomt met de (esthetische) bedoelingen van de kunstenaar. Als een waarschuwing voor de uitwassen van de moderniteit past het beeld bij uitstek aan de kade van het modernste stukje Rotterdam, **Manhattan aan de Maas**.

Foto en montage – Daniëlla Franken

De Wilhelminapier is tevens met zijn Holland Amerika lijn – nu **Hotel New York** – hét symbool geweest voor emigratie. De Rotterdamse haven is eeuwenlang dé locatie geweest van immigratie. Emigratie & immigratie komen derhalve samen op deze plek. Een belangrijke discussie die voortkomt uit de moderniteit is de discussie over de immigrant; Is de immigrant bereid zich aan te passen aan de moderniteit? De Kabouter kan daarbij een belangrijk signaal afgeven, namelijk het besef dat Rotterdam een stad is waarbij het op je zelf aankomt, waar je continu verleid wordt en waar je moet leren hoe je (verstandig) moet omgaan met de bijna onbeperkte vrijheid die je geniet. Op de kop van

de pier is het dan een belangrijk baken in onze havenstad voor nieuwkomers uit culturen waarbij het groepsdenken belangrijker is dan het individu. In die zin past het beeld bij een stad als Rotterdam, de stad waar de discussie over de moderniteit op het scherpst van de snede wordt gevoerd.

Het voorstel om Santa Claus fier aan de Maas te plaatsen staat niet op zichzelf. Er zijn meer plannen voor beelden aan de Nieuwe Maas. Zo is er een plan bedacht door kunstenaar **Sandy Warnaar** om een gigantisch beeld van een havenarbeider te plaatsen: "Een 10 tot 12 meter hoog mensfiguur op de zuidoever langs de Maas in Rotterdam, dat een trotse groet brengt aan de internationale scheepvaart en dagjesrecreanten op rondvaartboten van de Spido" ⁽¹³⁾.

Een Kabouter als Vrijheidsbeeld?

Het beeld komt uit New York en de link naar het Vrijheidsbeeld is snel gemaakt. Santa Claus als hedendaags vrijheidsbeeld ⁽¹⁴⁾ zal velen te ver gaan. Feit blijft wel dat het een kunst is om met de vrijheden van onze westerse samenleving om te gaan. Barber is duidelijk in zijn mening, verstaan wij die kunst niet, dan gaat de vrije westerse democratie zijn ondergang tegemoet.

Foto en montage – Daniëlla Franken

'Kabouter Buttplug', op de kop geplaatst van de Wilhelminapier, is dan niet alleen een knipoog naar New York, maar op deze wijze een eigenzinnig Vrijheidsbeeld voor een ieder die klopt aan de poort van Rotterdam. Het is ook een praktische en realistische keuze. Het beeld – met zijn kop fier in de wind - staat niemand in de weg en zal van praktisch alle windrichtingen zichtbaar zijn. Realistisch, omdat het de Rotterdammers die de Kabouter liever in de Blunderput zien verdwijnen, grotendeels ontziet.

Bronnen

- (1) Trouw 25/9/2005
- (2) Van Zadkine tot McCarthy: A guide to the Rotterdam International Sculpture Collection
- (3) Paul McCarthy in het S.M.A.K.: een tocht in de onderbuik van de samenleving, Marc Ernst 29/12/07, www.marcernst.com
- (4) "Koopzucht brengt democratie in gevaar" Trouw, 10 oktober 2007. Zie ook de documentaire Tegenlicht van de VPRO met o.a. Felix Rottenberg, Benjamin Barber en Herman Wijffels.
- (5) "De infantilisering van de consument is een bedreiging voor de democratie" NRC Opinie & Debat, 15 september 2007
- (6) Motie Kneepkens (2005/1327) "Debat Kunst in de Buitenruimte"
- (7) Notulen gemeenteraad 6 maart 2003, debat Santa Claus, Van der Hilst, Leefbaar Rotterdam
- (8) "Kabouter Buttplug welkom in Rotterdams winkelhart", AD/RD 1 maart 2008, "Santa naar Koopgoot, omstreden beeld welkom in stadscentrum", AD/RD 15 mei 2008
- (9) Interview dd 11 april 2008 met Ove Lucas, directeur CBK
- (10) Interview dd 25 mei met Wink Van Kempen lid van de commissie Weber, aanpak beelden Coolsingel (1977)
- (11) "Winkeliers niet blij met beeld Santa Claus", AD/RD 17 mei 2008
- (12) Notitie kunst in openbare ruimte: Stedelijk beeld – Rotterdam beeldenstad, DKC voorjaar 2008
- (13) "Groet van de Havenarbeider", AD/RD 19 april 2008
- (14) "Kabouter als 'vrijheidsbeeld'", AD/RD 7 december 2007